

лігії давні Українці мусіли брати з природи, котра обгортувала їхнє життя з усіх усюдів, як і всі народи з давніх-давен в своїй міфології переносили поперед усього землю на небо. Тим-то й вийшло так, що все в міфології, що справді діється на небі, все те ніби діялось десь на землі».

Праця «Світогляд українського народу» засвідчує глибокі знання І. Нечуя-Левицького в галузі української і світової міфології, фольклористики. Письменник рідною мовою розкриває глибини культури українського народу, його багатотисячлітні традиції і світоглядні засади. Праця також відбиває стан української літературної мови другої половини XIX ст. на Східній Україні, а також внесок І. Нечуя-Левицького у стилістичне збагачення писемно-літературної практики.

Людмила МЯКОВСЬКА

ПРО АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ ТВОРІВ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

Мову творів І. С. Нечуя-Левицького лінгвісти оцінювали неоднозначно. Так, у «Курсі історії української літературної мови» (далі — Курс) Г. П. Їжакевич зазначає, що «не все з написаного письменником має однакову художньо-пізнавальну цінність.. У мовному відношенні творчість Нечуя-Левицького також не рівноцінна» (Курс, 435). Авторка розділу протиставляє мову І. Нечуя-Левицького і М. Коцюбинського, відмовляючи першому в глибокому розкритті внутрішнього світу персонажів, їх психології, пор.: «У нього [Нечуя-Левицького] ми не знаходимо метафоричних епітетів і порівнянь, що відображають складність явищ і характерів і є визначальними для наступного етапу розвитку української художньої мови ...» (Курс, 437). Щодо впливу розмовної мови села, «язика сільської баби» на літературну творчість І. Нечуя-Левицького, то Г. П. Їжакевич вважає вживання цієї лексики явищем небажаним для творів

письменника про життя інтелігенції, хоч саме такі слова при-
служилися йому для мовного відтворення сільського побуту.

Аналізуючи лексичні особливості мови І. Нечуя-Левицького, Г. П. Їжакевич наголошує на тому, що у своїй творчій практиці Нечуй-Левицький поєднував народнорозмовні елементи з літературно-книжними, а також активно використовував іншомовні слова. Іншомовна лексика допомагає, на думку дослідниці, створити суспільно-політичний фон, на якому відбуваються події, зображені в монументальних творах письменника.

Надмірну стилізацію під «народну мову», що нерідко вела до зниження стилю, бачив у художній мовній практиці І. Нечуя-Левицького В. М. Русанівський. Пор.: «Не можна заперечити, що .. І. Нечуй-Левицький орієнтувався на мову фольклору, але провідне місце серед його зображальних засобів відіграла мова «баби Параски й баби Палажки» (Русанівський В. М. Історія української літературної мови. — К., 2001. — С. 237; далі — Русанівський). Характеризуючи індивідуальні особливості мовотворчості письменника, дослідник називає І. Нечуя-Левицького «майстром пейзажу» і наголошує на тому, що «він [Нечуй-Левицький] був близький до мови Марка Вовчка, але в манері мовного використання зробив кілька кроків уперед» (Русанівський, 237). Йдеться, зокрема, про відчутний крок прозаїка у змалюванні портрета. В. М. Русанівський відзначає, що офіційних російських слів письменник не допускає, а слів західноєвропейського походження не цурається та послуговується термінологічною лексикою як запозиченою з європейських мов, так і утвореною від українських коренів (Русанівський, 238—246).

Мова художніх прозових творів І. Нечуя-Левицького стає об'єктом дослідження О. Г. Муромцевої. У статті «Іван Нечуй-Левицький в історії української літературної мови» авторка розглядає внесок письменника у літературну мову та називає його «найвизначнішим колористом в українській прозі другої половини ХІХ — початку ХХ ст., з яким може зрівнятися хіба що М. Коцюбинський» (Муромцева О. Г. З історії української літературної мови. Вибрані праці. — Х., 2008. — С. 156; далі — Муромцева). Новаторство І. Нечуя-Левицького дослідниця бачить у тому, що він виявляв свою нелюбов до «ста-

роття», сміливо утворював нові слова або відшукував досить рідкісні в народній мові та широко застосовував запозичену культурну лексику. О. Г. Муромцева наголошує: «І. Нечуй-Левицький своєю художньою практикою позитивно відповів на питання про доцільність уведення до української літературної мови запозичень із західноєвропейських мов та неологізмів...» (Муромцева, 161).

Високо оцінює художню мовотворчість і наукову діяльність І. Нечуя-Левицького Л. І. Мацько, зазначаючи, що письменник «показав невичерпні можливості використання джерел живої мови, усної народної творчості, розкривав перед читачами оповиті ліризмом візуальні пейзажі, пересипані гумором примовки, живомовні інтонації, етнографічні і соціально-побутові образи, виявляючи багатство лексичного складу і наповнюваність та гнучкість синтаксичних структур української мови, їх образних модифікацій» (Мацько Л. Художня мовотворчість і наукова діяльність І. Нечуя-Левицького в історії української літературної мови // Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». — К., 2009. — С. 239). Своєю художньою мовотворчістю, підкреслює дослідниця, І. Нечуй-Левицький постійно закріплював, утверджував і тим самим посилював та поширював наддніпрянський живомовний тип народної мови, який ставав загальнонаціональним.

Нове прочитання творів І. Нечуя-Левицького з погляду виявлення у них мовно-естетичних знаків національної культури здійснила С. Я. Єрмоленко. Аналізуючи «ословлений український пейзаж» у текстах письменника, дослідниця зауважує, що «описи української природи побудовані на грі кольорів, синонімізації дієслівних ознак» (Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. — К., 2009. — С. 121; далі Єрмоленко). Неодмінним складником пейзажних описів І. Нечуя-Левицького є порівняльні конструкції (звороти, підрядні речення), що дають змогу домалювати в уяві читача образ оповідача, який про все спостережуване, сприймане пише дуже «м'яко, делікатно» (Єрмоленко, 124). Щодо портретних описів у художніх творах, то для них так само, як і для пейзажних картин, характерні порівняльні структури. У текстах І. Нечуя-

Левицького С. Я. Єрмоленко відзначає показове для стилю письменника міфологічне сприймання світу, що зумовлює відповідний вибір автором словесно-образних засобів: епітетів, порівнянь, фігур персоніфікації. Авторка робить висновок про те, що властиві ідіостилу письменника мовно-естетичні знаки національної культури несуть у своєму змісті архетипні ознаки ліричного, епічного, гумористичного мовомислення українського народу.

Лінгвістичні погляди І. С. Нечуя-Левицького в контексті творення норм української літературної мови аналізує Г. В. Пашковська. На конкретному текстовому матеріалі вона розглядає погляди письменника на орфоепічні, лексичні, граматичні та правописні норми, вивчає запропоновані автором їхні варіантні особливості. Дослідниця стверджує, що І. С. Нечуй-Левицький у своїй мовній практиці переважно використовував фонетичну й граматичну основу середньонаддніпрянського говору, генетичного ядра південно-східного наріччя (Пашковська Г. В. Норми української мови в концепції І. С. Нечуя-Левицького (лінгвістичне висвітлення та художнє втілення): Автореф. дис. .. канд. філол. наук. — К., 2011. — 19 с.).

Діалектна основа художньої мови І. Нечуя-Левицького була об'єктом дослідження Є. М. Пилипенка, який на основі аналізу рукописів повістей письменника, його листів й листівок, а також лінгвогеографічних даних та записів носіїв говірки с. Стеблів простежує співвідношення мовної практики автора із питомим діалектним оточенням. Є. М. Пилипенко наголошує на нерозривному зв'язку мови художніх творів І. Нечуя-Левицького, його епістолярної спадщини із народнорозмовним джерелом — середньонаддніпрянським говором загалом і рідною говіркою зокрема (Пилипенко Є. М. Діалектне джерело мови прозових творів Івана Нечуя-Левицького: Автореф. дис. .. канд. філол. наук. — К., 2011. — 19 с.).

У лінгвістичних розвідках про мову художніх творів І. С. Нечуя-Левицького увагу зосереджено на мовних джерелах, які жили творчість письменника, на стилістичних засобах, властивих його художньо-оповідній манері, на структурних ознаках авторського тексту, до яких належать пейзажні та портретні описи.

Про роль майстра слова в історії української літературної мови свідчить використання його текстів як критерію становлення літературної мовної норми. На прикладі Словника української мови за ред. Б. Д. Грінченка (К., 1907—1909; далі — СГ) простежуємо, що мова І. Нечуя-Левицького була важливим джерелом формування загальнономовного словника як щодо вибору реєстрових слів, так і щодо розкриття їх семантичної структури. Так, СГ репрезентує значну кількість цитат-ілюстрацій з творів письменника — 2416. Тексти-ілюстрації І. Нечуя-Левицького засвідчують функціонування в українській мові другої половини ХІХ ст. лексики, що належить до різних частин мови: іменників (*байдужість, випадок, герой, задума, ідея, мрія*), прикметників (*альтовий, готицький, гумористичний, задумливий, мальовничий, питомий*), числівників (*десять, троє*), займенників (*сам, себе, се*), дієслів (*бліднути, марити, міркувати, мудрувати, оповіщати, помріяти, смуткувати*), форм дієслова, наприклад, дієприкметників (*витесаний, задимлений, кований*), прислівників (*буйно, виразно, витяжно, жовто, легко, передніше*), прийменників (*до, серед*), сполучників (*та, тобто*) та ін.

Конкретні слововживання І. Нечуя-Левицького, зафіксовані в СГ, — це слова народнорозмовного і книжно-літературного походження. До них належать назви, що охоплюють різні сфери життєдіяльності людини. За семантичними ознаками такі слова утворюють кілька тематичних груп.

Окрему групу становить *лексика зі сфери освіти*. В ілюстраціях із творів І. Нечуя-Левицького це назви на позначення структурних підрозділів навчальних закладів, їх приміщень, меблів, а також назви, що стосуються занять у навчальних закладах: *катедра* (СГ, II, 225), *авдиторія* (СГ, I, 2), *клас* (СГ, II, 248), *парта* (СГ, III, 97), *вакація, філософія* (СГ, IV, 376), *лекція* (СГ, II, 353), *екзамен* (СГ, I, 464), *літера* (СГ, II, 371), *знання* (СГ, II, 170), *наука* (СГ, II, 530), *просвіта* (СГ, III, 478); назви осіб за місцем їх навчання, роботи, вченим званням: *авдитор* (СГ, I, 2), *кандидат* (СГ, II, 214), *слухач* (СГ, IV, 154), *студент* (СГ, IV, 221), *ректор* (СГ, IV, 11), *професор* (СГ, III, 487), *навчителька* (СГ, II, 474); інші назви, що пов'язані з освітою та культурою: *бібліотека* (СГ, I, 55), *читальник* (СГ, IV, 465).

Приклади ілюстрацій із текстів І. Нечуя-Левицького у СГ: *Наука по катедрах* кульгала або дрімала. Левиц. І. 257; *Студенти* перестали ходити на його лекції, а щоб аудиторія не була зовсім порожня, вони ходили по черзі, по п'ять душ. Левиц. Пов. 52; *Він увійшов у сіни і заглянув у клас*. Левиц. Пов. 177; *Його наука була філософія*. Левиц. Пов. 10; *Не вивчили лекції, — професорі слова не скажуть*. Левиц. І. 152; *Згинула наука, впала просвіта, zostавиши тільки в схоластичних латинських духовних школах. Університетська наука була тільки азбука європейської просвіти*. Левиц. І. 259; *На тому й скінчилася наука й просвіта Сухобрусівен*. Левиц. Пов. 21; *Кандидатам до академії були видані скарбові гроши*. Левиц. Пов. 4; *Воздвиженський не вважав на увагу, чи неввагу своїх слухачів*. Левиц. Пов. 52; *Студенти, як звичайно буває, почали записувати його лекції*. Левиц. Пов. 52; *Дашкович швидко піднявся між професорами своїми лекціями*. Левиц. Пов. 50; *Які все чудні книжки в бібліотеці мого батька*. Левиц. Пов. 128; *Багацько читальників дожидається тієї книжки*. Левиц. Пов. 255. Як засвідчують наведені приклади, переважна більшість лексики на означення понять зі сфери освіти — іншомовні слова. Фіксація таких слів у реєстрі словника, підтверджена конкретними прикладами з творів письменника, виявляє активний процес запозичення іншомовної лексики, причому нерідко у варіантних формах. Варіантні написання свідчать про неусталеність орфографії, про вплив діалектної вимови на засвоюване іншомовне слово.

Значно меншу кількісно тематичну групу становить лексика суспільно-політичного характеру. У мовотворчості письменника вона представлена назвами: *арешт* (СГ, І, 9), *газета* (СГ, І, 264), *гніт* (СГ, І, 294), *гисторія* Левиц. Пов. 4, (СГ, І, 284), *ідея* (СГ, ІІ, 196), *мораль* (СГ, ІІ, 444), *національність* (СГ, ІІ, 532), *нація* (СГ, ІІ, 532), *плем'я* (СГ, ІІІ, 193), *покоління* (СГ, ІІІ, 274); *рабство* (СГ, ІV, 1), *світогляд* (СГ, ІV, 110), *народовець* (СГ, ІІ, 516), *націонал* (СГ, ІІ, 532), *герой* (СГ, І, 280).

Пор. словникові ілюстрації з творів І. Нечуя-Левицького: *В холодній під арештом сиділо іще кілька жидків злодіїв і конокрадів*. Левиц. І. 320; *Жадна газета, жадна пошта не переносила так швидко звісток з одного краю до другого, як язык*

Борюхів. Левиц. І. 180; *Весь віковичний гніт, вся ненависть виявлялась тим диким вогнем в його очах*. Левиц. Пов. 269; *Європейські ідеї*. Левиц. Пов. 153; *Її батько й мати, люде з дрібного панства, але... близькі до народа, чесні хлібороби, не одірвані од національності*. Левиц. Пов. 225; *Зібрані з усяких націй, студенти не могли ніяк погодитись між собою*. Левиц. Пов. 6; *В ті давні часи український народ жив невеличкими племенами*. Левиц. Перші кн. 5; *Неначе присудили її зумисно на темноту й рабство*. Левиц. Пов. 254; *Я хочу виробити власний филозофський світогляд*. Левиц. Пов. 90; *Ми... носимо народню свиту, бо ми, народовці, стаємо на бік народа*. Левиц. Пов. 159; *Перед його очима басували гетьманські коні, а на конях сиділи гетьмани-герої*. Левиц. Пов. 166; *Калімері зовсім не нагадував героїв Іляди*. Левиц. Пов. 13. Актуальні для тогочасного суспільства питання національної самобутності, відображені в змісті творів письменника, насамперед зумовлювали вживання відповідної лексики на позначення абстрактних понять.

Окрему групу становить лексика, що пов'язана з літературою та мистецтвом. У міні-текстах І. Нечуя-Левицького, які репрезентує Словник Б. Грінченка, це назви: *гумор* Левиц. (Пр. 1868, 474) (СГ, II, 340), *поетичність* Левиц. Пов. 268 (СГ, III, 249), *картина* (СГ, II, 223), *малювання* (СГ, II, 402), *пензель* Левиц. Пов. 217 (СГ, III, 106), *оповідання* Левиц. І. 213 (СГ, III, 58), *переказ* (СГ, III, 120), *оповідач* Левиц. Пов. 146 (СГ, III, 58), *повістяр* (СГ, III, 222), *промовець* МБ. 2 (СГ, III, 473). Напр.: *А як сяде кінець стола та обіпреться рукою, як та картина*. Левиц. І.; *Дивне малювання ожило на полотні*. Левиц.; *Забула історичні перекази*. Левиц. І. 258; *З того часу, як зроблено в Галичині особне видання Квітчиної повісти «Маруся», жоден з українських повістярів не видавав у нас особною книжкою своєї праці*. Левиц. І.

Показова для індивідуального стилю І. Нечуя-Левицького сакральна лексика в словникових ілюстраціях представлена лексемами, які за семантикою можна об'єднати у такі мікрогрупи:

а) назви видів церковного співу та богослужбових відправ: *акахтист* (СГ, I, 5), *окахтист* (СГ, III, 46), *благовіст* Левиц. І. 378 (СГ, I, 70), *пасія* Левиц. Пов. 30 (СГ, III, 99). Пор.: *Аж*

перехрестилась Ганна, дякуючи Богові, і дала собі зарок наїняти **акахтист** і обміняти свічку. Левиц. I. 66; Найму за вас **окахтист** Брацькій Богородиці. Левиц. Пов. 80;

б) назви духовних осіб: **митрополит** (СГ, II, 429), **єпископ** ‘митрополить’ (СГ, I, 468). Напр.: *Може буде їхать котрий архисрей або **митрополит**?* Левиц; *Хто приїхав? — рознеслось по залі. — Ректор академії! **єпископ!** **митрополіт.*** Левиц. Пов. 317;

в) назви церковних книг: **катехизис** (СГ, II, 225), **молитовник** ‘молитвенник’ (СГ, II, 440), **субітник** (СГ, IV, 225), **часловець** Левиц. I. 243, (СГ, IV, 446). Пор.: *Народ прикладає до Бога ті властивости, котрі звичайне прикладуються до його в **катехизисові.*** Левиц.; *Зося... схилила голову над **молитовником.*** Левиц. I. 272; *Запишімо, стара, часть грошей на церкву, щоб нас поминали, щоб нас записали в **субітник.*** Левиц. I. 381;

г) назви на позначення частин церкви та її інтер'єру: **бабинець** (СГ, I, 14), **притвор** Левиц. I. 13 (СГ, III, 444), **лямпочка** (СГ, II, 392), **лямпада** (СГ, II, 392). Приклади словникових ілюстрацій.: *В церкві було повнісінько. Вь правім **притворі** стояли чоловіки та парубки, в лівім діди, на середині — малі хлопці, а в **бабиниці** — молодіці та дівчата.* Левиц. I. 13; *Перед образами висіли скляні **лямпочки.*** Левиц. Пов. 20; *Перед образами засвітили **лямпадку** і свічки.* Левиц. Пов. 47.

Текстами І. Нечуя-Левицького проілюстровано досить велику групу слів на позначення таких понять:

а) назви осіб за родом занять, видом діяльності: **водовоз** (СГ, I, 247), **гонитель** (СГ, I, 308), **доглядачка** (СГ, II, 407), **коновал** (СГ, II, 278), **крилаш** (СГ, II, 306), **кухар** ‘поварь’, **кухарка** (СГ, II, 338), **кушнір** (СГ, II, 336), **осавула** (СГ, III, 64), **писарчик** (СГ, III, 153), **півчий** (СГ, III, 158), **повитуха** (СГ, III, 217), **покоївка** (СГ, II, 273), **прачкун** (СГ, III, 403), **стійчик** (СГ, IV, 206), **подавальник** (СГ, III, 237), **укладальник** (СГ, IV, 327), **халаштун** (СГ, IV, 384), **свічколап** (СГ, IV, 110), **проскурниця** (СГ, III, 479), **помічник** (СГ, III, 298), **чорнороб** (СГ, IV, 471), **ушивальник** (СГ, IV, 371), **дяківство** (СГ, I, 462), **попівство** (СГ, III, 328). Напр.: *Сюди шевці й кравці, шаповали й **коновали.*** Левиц. I.; *В пекарні стукотять ножі — **кухари** обід готують.* Левиц. I. 194; *Звідтіль вона побігла до пекарні, переговорила з **кухаркою**, вислала*

її на житній базарь. Левиц; *Він був кравець і кушнір*. Левиц. І. 101; *Я вас добре знаю, бо ви півчі*. Левиц. Пов. 29; *Баба пови-туха вже днювала і ночувала в Лемішок*. Левиц. І. 353; *З панею найхала польська двірня, польки-покоївки*. Левиц. І. 159;

б) назви осіб творчої професії: *актор, акторка, актьорка* (СГ, І, 6), *маляр* (СГ, ІІ, 402). Пор.: *Ввійшов Яким зовсім так, як от виступають актори на сцену з-за декорацій*. Левиц. І. 478; *Один актьор грав дуже погано... в партері почали сміятись*. Левиц. Пов. 139; *Чи не була вона в актьорках в театрі?* Левиц. І. 465; *Там маляр продає образи*. Левиц.;

в) назви осіб за соціальним станом: *однодворець* (СГ, ІІІ, 41), *опікунка* (СГ, ІІІ, 57), *панок* (СГ, ІІІ, 93), *панюга* (СГ, ІІІ, 94), *покупець* (СГ, ІІІ, 279), *прохач* (СГ, ІІІ, 488), *бурлачка* (СГ, І, 113), *конокрад* (СГ, ІІІ, 278), *тюряжник* (СГ, ІV, 300), *дяківство* (СГ, І, 462), *попівство* (СГ, ІІІ, 328). Напр.: *Чи не з міщан ви часом, або чи не з однодворців*. Левиц. Пов. 189; *Мусіла слухати старших сестер як опікунок*. Левиц. І. 307; *Василь, як москаль, став на самім переду, де звичайно стоять на селах панки да підпанки та попаді з дочками*. Левиц. І. 13; *Роскидався на широкій канані мов справдешній панюга*. Левиц. І. 220; *Принаджували тисячі покупців*. Левиц. Пов. 21; *А як би ти завтра став старцем прохачем*. Левиц. Пов. 69; *Ті жидки були всім завідомі конокради*. Левиц. І;

г) назви осіб за вдачею і характером, способом поведінки: *діяч* (СГ, І, 393), *господарка* (СГ, І, 318), *гуркотій* (СГ, І, 341), *дурник* (СГ, І, 457), *ледарь* (СГ, ІІ, 351), *мовчун* (СГ, ІІ, 438), *мудь* (СГ, ІІ, 452), *одоробло* (СГ, ІІІ, 42), *передовик* (СГ, ІІІ, 117), *пічкур* (СГ, ІІІ, 189), *побігач* (СГ, ІІІ, 202), *побігачка* (СГ, ІІІ, 202), *подляк* (СГ, ІІІ, 242), *начальниця* (СГ, ІІ, 532), *привідниця* (СГ, ІІІ, 409), *причепя* (СГ, ІІІ, 452), *провинник* (СГ, ІІІ, 459), *простота* (СГ, ІІІ, 459), *реготун* (СГ, ІV, 10), *розвеза* (СГ, ІV, 34), *роздавальник* (СГ, ІV, 41), *сидун* (СГ, ІV, 118), *стогній* (СГ, ІV, 208), *стукотій* (СГ, ІV, 222), *страхополох 'трусь'* (СГ, ІV, 214). Пор.: *Моя жінка велика господарка*. Левиц. І. 432; *Яким передражнявав бабу так химерно, що всі потішались із його, як із дурника*. Левиц. І. 523; *В москалі оцих ледарів!* Левиц. Пов. 184; *Та що й говорить з такими глечиками, з такими мудями*. Левиц. Пов. 182; *Мамо! — говорила Зося, — де ви взяли*

таке **одоробло**, а не наймичку? Левиц. І. 357; *Радюк був **передовиком** між своїми близькими товаришами.* Левиц. Пов. 154; *Він звав Воздвиженського в вічі **подляком-туляком**.* Левиц. Пов. 13; *Оце причепилась **причена**.* Левиц. І. 417; *О. Хведор був веселий, **реготун**.* Левиц. І. 132; *Ця дівка добра **розвеза**: ніколи дверей за собою не зачиняє.* Рк. Левиц; *Хиба я **страхополох**, щоб боявся Петра?* Рк. Левиц.

Значна частина наведеної лексики — це експресивні розмовні найменування, утворені засобами українського словотворення.

г) назви осіб за місцем проживання: *лісовик* (СГ, II, 370), *колонист* (СГ, II, 272), *хуторянка* (СГ, IV, 421). Пор.: *Може він поїхав до **казаків-лісовиків**.* Левиц. І. 198 ; *На гетьманських могилах **колоністи** німці насадили картоплі.* Левиц. Пов. 367;

д) назви осіб за національністю, етнічною ознакою: *болгарщице* (СГ, I, 83), *грекиня* (СГ, I, 324), *європесць* (СГ, I, 466), *ляхівка* (СГ, II, 393), *негр* (СГ, II, 542), *жидок* (СГ, I, 483), *француз* (СГ, IV, 373), *ляхва* (СГ, II, 393). Пор.: ***Грек** розказував про східні гареми, про афинських **грекинь**.* Левиц. Пов. 13; *Ми вже стали **європейцями**.* Левиц; *Над товстими, як у **негрів**, губами стерчали руді вуси.* Левиц. Пов. 179; ***Жидки** сидять та кравцюють руками швидкими та сухими як кість.* Левиц. І. 95; *Вони будуть говорити по французькій, як **французи**.* Левиц. Пов. 119; *З нас висисає кров **жидова** і **ляхва**.* Левиц. Пов. 161;

е) назви осіб за родинними та соціальними стосунками: *їденник* (СГ, II, 196), *кантонист* (СГ, II, 215), *купцівна* (СГ, II, 328), *міщанчук* (СГ, II, 435), *професорівна* (СГ, III, 487), *потомок* (СГ, III, 380), *копитанша* (СГ, II, 281), *купчиха* (СГ, II, 328) *матка*, *матушка* (СГ, II, 411), *окономиша* (СГ, III, 49), *протопопиша* Левиц. І. 347 (СГ, III, 486), *матір* (СГ, II, 410), *рожденик*, *рождениця* (СГ, IV, 29), *родичка* (СГ, IV, 28), *сватуньо* (СГ, IV, 104), *чоловік* (СГ, IV, 469). Напр.: *Він, бач, ніби солдатський син, значить **кантонист**.* Левиц. І. 59; *Молоді **професорівни** й **купцівни** не хотіли навіть пити чаю.* Левиц. Пов. 55; *Пан вибрав собі до двору двох хлопців, **потомків** старих козаків.* Левиц. І. 159; *А як твоя думка, **пані-матко**, спитав о. Хведір у жінки.* Левиц. І. 405; *Вона була дуже схожа на сільську **матушку**.* Левиц.; *Проти його стояв один купець з молодою купчихою.*

Левиц. Пов. 55; *А мені здається, що ви моя матір*. Левиц; *Подайте милостини за свою рожденицю, за своїх покровних*. Рк. Левиц; *Поблагословила молодих якась родичка замісто матері*. Левиц. І. 333; *Ви, сватуню, будете ще довго, довго жити*. Левиц. І. 377; *В правім притворі стояли чоловіки та парубки; в лівім — діди, на середині — малі хлопці, а в бабинці — молодіці та дівчата*. Левиц. І. 13;

є) назви осіб за зовнішністю: *красуня* ‘красавица’ (СГ, II, 301), *товстуля* (СГ, IV, 270), *ухань* (СГ, IV, 367). Напр.: *Й я не молода, але й дячиха красуня нічого сказати*. Левиц. ПЙО. 372; *Ота товстуля як поклонилась, то аж присіла, ще й перехилилась на один бік*. Левиц. Пов. 143;

ж) назви осіб за віком: *парубчак* (СГ, III, 98), *перевесник* Рк. Левиц. (СГ, III, 111), *перевесниця* (СГ, III, 111), *молодіж* (СГ, II, 442). Пор.: *Промовив парубчак, хитаючи головою*. Левиц. Пов. 181; *Обидві вони були перевесниці*. Левиц. Пов. 116; *Вся молодіж пустилась у танець*. Левиц. І. 187.

Отже, твори І. Нечуя-Левицького, віддзеркалюючи усно-розмовну і писемно-книжну мовну практику, сприяли кодифікації в загальномовному словнику лексики різних тематичних груп і різного стилістичного забарвлення. Використані як ілюстративний матеріал Словника приклади конкретного слововживання письменника засвідчують значну кількість варіантних графічних оформлень запозичених слів, активізацію в писемно-літературній мовній практиці народнорозмовної лексики, яка стилістично збагачувала не лише художній стиль, а й українську літературну мову загалом, сприяючи формуванню стилістично різноманітного словника.